

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.166
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу **Тихої Ольги Іванівни**
«Соціальний захист населення в системі економічної безпеки України»,
подану для здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертації

Розвиток України як соціальної держави в умовах повномасштабної російської військової агресії та перспектив відновлення економіки потребує переосмислення теоретичних підходів і практичних рішень щодо їх реалізації. Надважливість цього напрямку досліджень для економічної науки підтверджується тісним зв'язком соціального захисту населення з вирішенням демографічних проблем, високим рівнем загрози втрат людського капіталу внаслідок війни, вимушеної та інших видів міграції.

Соціальний захист населення в Україні спирається на розгалужену нормативно-правову базу та включає більше ста категорій пільговиків, десятки категорій громадян, які отримують виплати за соціальною чи професійною ознаками; близько 12 млн пенсіонерів, 15 млн осіб, які мають пільги або право на соціальні чи інші виплати. Соціальний захист різних категорій громадян потребує не просто значних обсягів фінансових ресурсів, але й обумовлює актуальність і складність проблеми їх ефективного розподілу з позицій принципів соціальної справедливості та економічної безпеки. Складність проблеми полягає в неоднозначному розумінні пріоритетності між діями, які формують економічну безпеку і забезпечують соціальний захист. З одного боку економічна безпека впливає на можливість забезпечити соціальний захист населення, з іншого, соціальний захист може впливати на соціальну стабільність і, своєю чергою, на економічну безпеку країни. Порядок і пріоритетність між

економічною безпекою та соціальною державою можуть визначатися політичними, історичними та ідеологічними факторами в кожній країні. Зазвичай ці два аспекти тісно пов'язані і їхній взаємозв'язок визначає спосіб функціонування суспільства.

Зі змісту дисертації, зрозуміло, що у відповіді на запитання про пріоритетність економічних та соціальних завдань, авторка на перше місце ставить соціальні інтереси, розглядаючи соціальний захист основою гарантування економічної безпеки.

З огляду на важливість і складність теоретичного та практичного вирішення проблеми соціального захисту в умовах воєнного стану, перспектив повоєнного відновлення і забезпечення економічного відновлення, тема дисертації Тихої Ольги Іванівни є актуальною та має практичну спрямованість.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Аналіз змісту дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що сформульовані в ній основні положення, висновки і рекомендації є науково обґрунтованими, що підтверджується коректним застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, критичним аналізом наукових праць вітчизняних і закордонних дослідників з проблем соціальної та економічної безпеки, апробацію основних результатів дослідження під час міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Широкий спектр використаних наукових підходів і методів дослідження, зокрема, історичний та системний підходи, логічне узагальнення та формалізація, функціональний бенчмаркінг, економіко-статистичний і факторний аналіз, методи візуалізації дали змогу авторці сформулювати власну наукову позицію щодо визначення поняттєвого апарату та методики дослідження, виявити сучасні тенденції соціального захисту населення України з позицій економічної безпеки, а також сформулювати обґрунтовані висновки і нові підходи до вирішення проблем підвищення ефективності соціального захисту населення України.

У процесі дослідження здобувач використала широку інформаційну базу, що є основою для забезпечення достовірності отриманих результатів, а саме: законодавчі та інші нормативні акти України, офіційну статистичну інформацію

Державної служби статистики України, міжнародних організацій та статистичних відомств інших країн світу, адміністративні дані та аналітичні матеріали Міністерства соціальної політики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, інших міністерств і відомств з питань соціального захисту населення та зміцнення економічної безпеки країни.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Дисертаційна робота Тихої О.І. містить сукупність теоретико-методичних положень, висновків і рекомендацій, які становлять наукову новизну і засвідчують особистий внесок авторки у розвиток теорії і практики соціального захисту населення задля досягнення економічної безпеки України. Найсуттєвіші результати дослідження, які містять наукову новизну, полягають у такому:

У дисертації удосконалено теоретико-методичні підходи до обґрунтування стратегічних напрямів реформування соціального захисту в Україні в частині визначення їх цілей, завдань, принципів, суб'єктів та об'єктів, інструментів, ресурсів, вимог, стратегічних індикаторів, послідовність дій у реалізації, які, на відміну від наявних, акцентують увагу на процесах цифровізації, а саме, розробці інтегрованої платформи соціального захисту, Єдиної цифрової платформи соціального захисту, Єдиного інформаційного простору соціального захисту населення в Україні (с. 134-147).

Здобувачем удосконалено наукові підходи до визначення механізмів взаємодії сфери соціального захисту населення та системи економічної безпеки України в контексті сталого розвитку, які, на відміну від наявних, передбачають їхню характеристику за показниками участі суб'єктів системи економічної безпеки держави, зв'язку соціального захисту з економікою країни, ефективності, адаптивності і гнучкості, інклюзивності, прозорості, навантаження на бюджети різних рівнів, контролю за ресурсами (с. 63-74).

Наукову новизну містять удосконалені науково-практичні підходи до реформування соціального захисту населення для зміцнення економічної безпеки України, які базуються на вивченні кращих закордонних практик, а їх впровадження може суттєво удосконалити процеси ідентифікації та верифікації отримувачів допомоги у сфері соціального захисту, забезпечуючи підвищення економічної ефективності використання фінансових ресурсів держави та інших суб'єктів соціальної підтримки (с. 169-190).

У дисертації набув подальшого розвитку поняттєвий апарат дослідження соціальної економіки в частині визначення сутності поняття «соціальний захист як комплекс заходів, які пов'язані з економічною безпекою держави і спрямовані на попередження та сприяння вирішенню соціальних проблем окремих осіб/домашніх господарств державою та іншими суб'єктами через використання інструментів економічного, соціального, правового, інформаційно-консультаційного, технічного, управлінського характеру, базуються на комплексності, інклюзивності та інноваційності, а також враховують відкритість національних економічних систем» (с. 38-40).

Розширено наукове розуміння сутності принципів державної політики у сфері соціального захисту в сучасних реаліях, зокрема принципів соціальної справедливості, соціальної універсальності, соціального контролю, соціальної безпеки та соціального страхування (с. 41-43).

Набули подальшого розвитку наукові підходи до класифікації ключових ризиків і загроз для системи економічної безпеки держави, які, на відміну від наявних, базуються на інтерпретації їх взаємозв'язку та враховують наявність негативних факторів впливу (зовнішні, внутрішні), цільову направленість впливу негативних факторів, ймовірність настання негативних подій та змін, отриманий результат (с. 57-59).

Дисертантом розвинуто наукові підходи до аналізу взаємозв'язків соціального захисту з економічною безпекою держави, які, на відміну від наявних, передбачають оцінку інструментів, видів, функцій, форм, важелів, підсистем, рівнів, суб'єктів та об'єктів соціального захисту (с. 120-130).

Наукову новизну і практичне значення мають висновки і рекомендації дисертанта, які базуються на використанні функціонального бенчмаркінгу та методів факторного аналізу і характеризують позитивні та негативні аспекти впливу соціального захисту на економічну безпеку держави (с. 98-117).

Повнота опублікування наукових положень дисертації

Ознайомлення з публікаціями Тихої О.І. дає підстави стверджувати, що вони повною мірою відображають основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації.

Основні положення дисертації відображено у 12 опублікованих наукових працях, з них 6 – у наукових статтях (з них 4 – у фахових виданнях, 1 – в іноземному науковому виданні, 1 – в інших виданнях) та 6 – у матеріалах/тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Обсяг і науковий рівень опублікованих праць Тихої О.І. відповідають вимогам, що містяться в «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої заради закладу вищого освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44, що надає авторові право публічного захисту дисертації.

Практичне значення отриманих результатів

Практичне значення отриманих авторкою результатів дослідження полягає у тому, що обґрунтовані у дисертації теоретико-методичні підходи і рекомендації можуть бути використані інститутами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими зацікавленими сторонами для підвищення ефективності політики соціального захисту населення України з позицій економічної безпеки.

Основні положення дисертаційної роботи використовуються в освітньому процесі кафедри економіки України економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка при викладанні дисципліни «Аналітична економіка» (довідка вих. № 2525-н від 03.10.2023).

Практичну значущість результатів дослідження підтверджує їх використання у діяльності Департаменту соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації (довідка вих. № 02-616 від 15.08.2023), Департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації (довідка вих. № 1-52/479 від 08.09.2023).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Наукове дослідження виконане згідно з вимогами нормативно-правових документів України з питань академічної доброчесності та авторського права. Дисертація містить належним чином оформлені посилання на згадані у тексті

роботи джерела. Авторкою надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методи дослідження. У дисертації Тихої О.І. не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації чи інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконання представленого наукового дослідження, що дає підстави зробити висновок про дотримання вимог академічної доброчесності.

Зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи наукову новизну та практичне значення основних положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Тихої О.І., необхідно вказати на окремі зауваження і дискусійні положення в роботі, а саме:

1. У дисертації стверджується, що в Україні, «незважаючи на високий відсоток доступу населення до соціального захисту на випадок безробіття, ключовими проблемами є недостатній рівень допомоги безробітним щодо започаткування власного бізнесу» (с. 107). У цьому контексті доцільно було б навести більш переконливу аргументацію, бо, наприклад, за офіційними даними Державної служби зайнятості України одним із пріоритетних напрямів її роботи є надання грантів на започаткування або розвиток вже діючого бізнесу.

2. Дискусійним є вибір для перевірки гіпотези про взаємозв'язок сфери соціального захисту та економічної безпеки регресійної моделі, яка в переліку факторних змінних містить показники, що характеризують одночасно і сферу соціального захисту, і рівень економічної безпеки, приріст мінімальної пенсії (с. 114-115).

3. У дисертації достатньо повно та обґрунтовано представлено структуру та рівні взаємодії сфери соціального захисту України з економічною безпекою держави (зокрема, на рис. 2.12, с. 118). Водночас не зовсім коректним, на нашу думку, у переліку підсистем соціального захисту є виокремлення організаційної підсистеми, до якої дисертантом віднесено на національному рівні «нормативні документи, методичні матеріали щодо здійснення окремих видів соціального захисту; положення щодо функціонування загальнодержавних органів виконавчої, судової та законодавчої влади...» (с. 124).

4. Аргументованою є пропозиція автора дисертації щодо удосконалення інформаційної складової системи соціального захисту через розвиток єдиного

інформаційного простору (с. 164-166 та ін.), створення єдиної цифрової платформи (с. 173, 178 та ін.). Водночас така аргументація могла бути значно посиленою завдяки характеристиці обсягів і джерел фінансування заходів зі створення запропонованих цифрових інструментів.

5. Для мінімізації випадків нецільового використання бюджетних ресурсів для соціального захисту населення України авторка звертає увагу на важливість покращення координації між інститутами соціального захисту, пропонує відповідну матрицю горизонтальної та вертикальної координації діяльності таких інститутів (с.147-148), а також визначає її переваги і недоліки. Серед недоліків вказано на «...зростання конфліктів та витрат на усунення конфліктних ситуацій» (с.149). Звідси, виникає запитання: які саме типи конфліктів можуть виникати у процесі координації інститутів соціального захисту та які витрати пов'язані з їх усуненням?

Наведені зауваження та дискусійні положення не знижують наукової новизни, практичної значущості дисертаційної роботи та не ставлять під сумнів її загальну позитивну оцінку.

Загальний висновок

Дисертація Тихої Ольги Іванівни «Соціальний захист населення в системі економічної безпеки України» виконана на актуальну тему. За своїм змістом дисертація є завершеною самостійно виконаною науковою працею, в якій розв'язано важливе наукове завдання, а саме: розвиток теоретико-методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо трансформації соціального захисту населення, механізму його регулювання задля досягнення економічної безпеки України.

Дисертація виконана на належному науково-методичному рівні, її зміст відповідає темі дослідження та профілю спеціальності 051 Економіка. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у роботі, є достовірними та обґрунтованими. Опубліковані наукові праці повною мірою відображають зміст дисертації, основні результати дослідження, його наукову новизну, практичну значущість і особистий внесок здобувачки.

За рівнем наукової новизни, глибиною теоретичних розробок, практичним значенням отриманих результатів та структурою дисертація Тихої Ольги Іванівни «Соціальний захист населення в системі економічної безпеки України»

відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог щодо оформлення дисертації», а також вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова КМУ від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами від 21.03.2022 р. № 341 та від 19.05.2023 р. № 502).

З огляду на викладене вище, вважаю, що дисертація «Соціальний захист населення в системі економічної безпеки України» відповідає встановленим вимогам, а її авторка – Тиха Ольга Іванівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри статистики економічного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Ольга ГРИНЬКЕВИЧ